

Institutionen för nordiska språk, Lunds Universitet
Kurs SVE 300B
Uppsatskurs 5p, höstterminen 1998
Handledare: Gunlög Josefsson
Författare: Ulrika Gagzis och Leif Jacobsen

När särkrivning blir sär skrivning

– en inblick i den svenska särkrivningsproblematiken

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	4
SYFTE.....	5
METOD OCH MATERIAL.....	6
FAKTORER BAKOM SÄRSKRIVNING.....	7
REKLAM	9
ENGELSKA	12
UNDERSÖKNINGEN	15
AVSLUTANDE DISKUSSION.....	19
APPENDIX 1.....	22

*Vi skulle vilja framföra vårt stora tack till
Anders Wikander, lärare på Olympiaskolan i
Helsingborg, samt alla de av hans elever som
så förutsättningslöst hjälpt oss med vår
undersökning.*

INLEDNING

Särskrivning är ett fenomen inom det svenska språket som har kommit att diskuteras mer och mer under de senaste åren. I undersökningar som har gjorts på högstadie- och gymnasienivå har det visat sig att särskrivning är det i särklass vanligaste skrivfelet som eleverna gör (Larsson 1984). Men vad menar vi när vi säger särskrivning? Lina Möller definierar begreppet på följande vis:

”Det är när man delar upp ett sammansatt ord i två delar med mellanrum emellan, trots att ordet är en betydelseenhet som består av två fria morfem (eller flera) och har sammansättningsaccent” (Möller 1996).

Vi kommer i vår uppsats ansluta oss till Möllers definition när vi vidare diskuterar problemet med särskrivning.

Möller påpekar att särskrivning som skrivfel har existerat i vårt språk åtminstone sedan slutet av 1800-talet men faktum är att redan i de första skrifterna som nedtecknades på svenska från 1200-talet kan man finna särskrivning (Cecilia Falk & Lars-Olof Delsing, Lunds universitet, personligt meddelande). Det är med andra ord ingen ny företeelse man talar om när man hör någon uttrycka sin irritation över särskrivningsfenomenet, men däremot visar undersökningar att det har skett en drastisk ökning sedan början av åttiotalet, något som de flesta språkvårdare verkar vara ense om: ”svenskans tilltagande bruk av särskrivning”(Olofsson 1997), ”Det verkar ha smugit sig in i språket och är numera så vanligt att vi knappt reagerar längre”(Fransson 1993), ”Som lärare undgår man numera [vår understrykning] knappast att i elevernas skriftliga arbeten stöta på särskrivning” (Eklund 1986).

Att särskriva ord som i svenskan ska vara sammanbundna kan inte enbart leda till irritation utan även till missförstånd. Följande påhittade exempelmening får ju som synes en helt avvikande innebörd vid särskrivning jämfört med

sammanskrivning: ”På en 25 års fest besökte en svart hårig kvinna en viss herr toalett och betalade endast två kronor. Perfekt! Super billigt!”¹

Särskrivning kan alltså leda till missförstånd som i de flesta fall säkert inte är av någon roande natur, men vilka faktorer är det som ligger bakom särskrivning och framförallt varför ökar bruket av det? Många språkforskare har berört problemet, men hittills har det inte gjorts någon grundlig undersökning som eventuellt kan förklara vilka dessa faktorer är och varför de luckrar upp en svensk ortografisk konvention som tveklöst har berättigande. Olika teorier har presenterats som möjliga orsaker, allt ifrån skolans traditionella skrivinlärning på lågstadiet, där bindestreck överanvänds, till den nya luftiga handstilen som anammats idag. En del av dessa teorier kan man efter genomgång avfärda. Vid närmare analys av de faktorer som kan ha påverkat den svenska sammanskrivningsregeln tycks det som om engelskan tillsammans med reklamen kan tillskrivas en del av skulden. Det allt mer tilltagande inflytandet av det engelska språket inom en rad olika områden, tillsammans med reklamens ökande slagkraftighet, verkar vara faktorer som mer och mer diskuteras som bakomliggande orsaker till särskrivningsproblematiken. Engelskan ser vi som den överordnade orsaken då reklamen av idag väldigt ofta är influerad av det engelska språket. En annan faktor tycks vara att det svenska språket har ökat sitt antal av långa ord, något som kan bidra till särskrivning.

SYFTE

Syftet med vår uppsats är att diskutera olika möjliga faktorer som kan ha medverkat till det ökande problemet med särskrivning. Vår hypotes är att särskrivning har blivit ett vanligare skrivfel hos svenska skolungdomar i takt med att engelskan fått utökade användningsområden. Vi tror att det kan ha utbrutit en osäkerhet om huruvida ord med en betydelseenhet skall

¹ ”På en 25-årsfest besökte en svarthårig kvinna en viss herrtoalett och betalade endast två kronor. Perfekt! Superbilligt!”

sammanskrivas i enlighet med svenska stavningsregler eller särskrivas, vilket för det mesta är korrekt i engelskan trots att ordet har sammansättningsaccent i tal. Genom att ungdomar påverkas i allt större utsträckning av det engelska språket dels i skolan och dels via olika media så blir känslan för vilket som är det riktiga i svensk skrift vacklande och i vissa fall så uttalad att eleverna inte ser någon betydelskillnad. Engelskan har under de senaste åren fått ökat utrymme inom flertalet områden, såväl inom olika branscher och yrkesgrupper som skolan.

METOD OCH MATERIAL

Vi har valt att studera artiklar som tidigare har tagit upp och diskuterat eventuella orsaker till särskrivning. Vi har på nytt tagit upp och diskuterat dem och gjort en bedömning om deras relevans som bakomliggande faktorer till vårt problem. Dessutom har vi gjort en undersökning av tre olika gymnasieklasser (86 elever) på Olympiaskolan i Helsingborg. Undersökningen har gått till på följande vis: Eleverna har erhållit ett exemplar av en kort text som innehåller olika grammatiska fel såsom stavfel, brott mot regeln för användandet av versaler och naturligtvis det för uppsatsen nödvändiga särskrivningsfelet. Anledningen till att vi har tagit med ”fel” som inte har betydelse för undersökningen är att undvika att eleverna finner ett mönster hos felen och därigenom blir mer observanta på huruvida orden ska sär- eller sammanskrivas. Eleverna har ombetts att stryka över sådant som de finner är fel och istället skriva sitt eget alternativ. Genom vår undersökning vill vi bekräfta eller dementera våra misstankar om att eleverna inte ser särskrivning av ord som skrivfel. Vi vill också undersöka hur pass vanligt det är med särskrivning idag. Våra uppiktade skrivfel har delvis engelsk bakgrund, detta för att få ytterligare en dimension på undersökningsmaterialet. (En fullständig redovisning av undersökningsmaterialet finns i appendix 1) Vi har avgränsat vår undersökning

till att gälla gymnasieelever då de kan antas ha utvecklat en personlig känsla för språket och har förvärvat fler självständiga uppfattningar. Dessutom har de större kunskaper om skriftspråkets normer än de yngre eleverna (Pettersson 1989).

FAKTORER BAKOM SÄRSKRIVNING

De artiklar som vi har läst är producerade mellan 1981 och 1997. I ett avseende är artiklarna lika. Alla behandlar de samma eventuellt bakomliggande faktorer till särskrivning. Skillnaderna mellan artiklarna är framförallt vilken av de olika faktorerna skribenten vill hålla som mest trolig som orsak till problemet.

Engelskan var i början av åttiotalet den faktor som beaktades minst och som bara nämndes lite hastigt i slutet av artiklarna som något man vill ha med men inte lägga för stor vikt vid. Detta i motsats till de senaste åsterna där engelskan dominerar klart över de andra som skuld till faktumet.

En möjlig faktor som har diskuterats flitigt under åren är den traditionella läs- och skrivinläringen. Problemet med den skulle vara att bindestreck överanvänds. Bindestrecken fyller en funktion mellan förled och efterled i sammansättningar (ex. stora-syster), något som görs för att barnen ska kunna lära sig läsa och förstå sammansatta ord. Särskrivning skulle sedan uppstå när barnen kommit så långt i sin utveckling att de klarar av läsa ett sammansatt ord utan bindestreck. Hypotesen är att barnen då helt enkelt plockar bort bindestrecket men låter mellanrummet vara kvar (Eklund 1986).

Att tolka läs- och skrivinläring som en anledning till särskrivning tycks trolig, dock förklarar den inte den senaste tidens ökning eftersom läs- och skrivundervisningen på lågstadiet har varit densamma under många år.

Ett annat fenomen som kan tänkas ha inflytande över särskrivning är diakritiska tecken t. ex. prickarna över ä och ö eller ringen över å (Möller 1996). Anledningen skulle vara att man ”går tillbaka” för att sätta dit ett diakritiskt tecken (ex. nöt), när man sedan fortsätter skriva så börjar man som på ett nytt

ord (ex. nöt kött). Dessa tecken skulle således inbjuda till ett mellanrum. Också denna förklaring kan anses som trolig till viss särskrivning men teorin faller på att särskrivning är lika vanligt i text som inte är handskriven. I text bearbetad på dator eller maskin behöver vi ju inte som bekant "gå tillbaka" för att fylla i ex. ringen över å. Om denna teori vore den som påverkade särskrivning mest så torde alltså antalet särskrivningsfel minska i takt med att handskriven text minskar, vilket ju är fallet i såväl skola som arbetsliv. En annan teori som framhållits faller i likhet med föregående på att handskriven text minskar. Man har menat att den nya "luftiga" handstilen skulle underlätta för särskrivning. Tidigare skrev i stort sett alla skrivstil d.v.s. man band ihop bokstäverna, detta i motsats till den nya handstilen där bokstäver står sida vid sida utan sammankoppling. Teorin bygger alltså på att eftersom pennan lyfter från pappret för var ny bokstav så är det lättare att mellanrum smyger sig in. I likhet med föregående teori faller den på att förekomsten av särskrivningsfel borde minska snarare än öka eftersom handstilen inte spelar någon roll vid datorskriven text. Visserligen skulle man kunna invända mot detta genom att säga att själva skrivinläringen fortfarande sker för hand och att man redan där etablerar en norm för sär- och sammanskrivning. Men i likhet med övrig inläring borde även denna norm etableras successivt och som med stavning borde man med åren bli bättre och bättre, inte tvärtom.

Kent Larsson hävdar i sin bok "Skrivförmåga" att problemet med särskrivning skulle kunna "botas" om man satsade mer på läs- och skrivundervisningen under hela skoltiden. Han anser också att lärarna måste vara mer på alerten och nöta bort fel av den här typen hos eleverna. Själva problemet enligt Larsson skulle ligga i att barnen har för dålig kunskap om hur bokstäver byggs till ord och hur de i sin tur sedan kan byggas ihop till ytterliggare betydelsebärande ord. "Larsson ser särskrivningen som ett symptom på försenad språkutveckling" (Eklund 1986). Troligtvis är detta ännu en anledning till viss

särskrivning men inte heller den kan ansas vara skulden till de senaste decenniernas ökning.

Under 1900-talet har det skett ett flertal förändringar i det svenska språket. Som med mycket annat leder ofta en förändring till en annan och en kedjereaktion uppstår. En förändring som har skett är att antalet långa ord ökar och dessutom tenderar orden att bli ännu längre genom att mer information knyts till ett och samma ord (Mårtensson/Svensson 1988). Något som vi inte har funnit i litteraturen men som vi genom egna diskussioner har kommit fram till är att om orden i det svenska språket faktiskt blir längre kan det leda till att antalet särskrivningsfel ökar. Det har visat sig i olika undersökningar att barn och ungdomar särskriver i större utsträckning då ett ord genom sammansättning blir långt (Eklund 1986). Ett långt ord kan till exempel vara ett sådant som knyter mycket information till sig (ex. brukshundsklubbstränare). Detta bekräftas i vår egen undersökning där det visar sig att nästan samtliga elever väljer att dela upp ett ord i någon fog om det sammansatt blir väldigt långt. Utvecklingen mot ett stelare språk som Mårtensson/Svensson talar om tycks efter undersökning vara en ytterst intressant faktor vid analys av särskrivning. Eklund (1986) anser att ord innehållande flera led tycks vara den troligaste orsaken till särskrivning. Om man då ser Eklunds teori i kombination med Mårtenssons beskrivning av ordlängdens utveckling d.v.s. att antalet ord som är uppbyggda av flera led ökar så torde denna kombination kunna göra sig gällande som en trolig anledning till själva ökningen av särskrivning.

Reklam

När det gäller reklamens påverkan på det svenska särskrivningsproblemet, måste man dela in problemen eller orsakerna i två kategorier. Vi har dels den del av reklamen där särskrivningen är medveten, och sålunda har en svensk influens, och den del som är omedveten och då har engelsk influens.

När det gäller den reklamtext som medvetet särskrivs finns det en definition som är mer passande, då det egentligen inte bara är fråga om reklam. I sin artikel "Om särskrivning, engelska och gestalttext" placerar Mats Mobärg (1997) reklamtext, produktnamn, logotyper, slagord, titlar och överskrifter under uttrycket *gestalttext*. Denna gestalttext är väldigt ofta präglad av särskrivning, men den är till skillnad från särskrivningen i löpande text, medvetet utförd för att ge texten ett speciellt "visuellt intryck". Bindestreck utelämnas ofta p.g.a. estetiska skäl. Det skulle "bryta en linje hos ordgestalten och dessutom verka något prudentligt".

Redan i början av 80-talet ser Gustav-Adolf Mannberg (1981), själv en reklambyråman, denna medvetna särskrivning i reklamspråket: "skräcken för långa ord leder till att man i sammansatta ord ofta sätter in bindestreck". Vidare hävdar Mannberg att den språkliga medvetenheten försämrats radikalt till förmån för det marknadsförande och kommunikativa syftet, och att förr i tiden var "det viktigaste inte att man visste något om reklam och marknadsföring utan att man kunde skriva". I samma tidskrift anser Hans Karlgren att reklammän ser sig själva som nyskapare och banbrytare som är "stolta över att ha sprängt gränserna". Reklambranschen har alltså drabbats en fokusförskjutning, där den språkliga aspekten har fått ge vika för den estetiska, något som Mannberg reagerar emot och tycker att "man måste kunna ställa krav på reklamtexten, på dess språkbehandling", och det måste väl ses som ett ganska rimligt krav.

Det har med andra ord länge funnits en tendens till medveten särskrivning inom reklambranschen och därför är det svårt att se att denna tendens skulle vara orsaken till den drastiska ökning som skett sedan början av 80-talet. Det finns däremot en annan sidan av reklamen som kan förklara denna ökning, nämligen reklam som direkt eller indirekt är påverkad av engelskan.

Den direkta påverkan av engelskan på det svenska språket kan man inte göra så mycket åt. När vi i dag har fri tillgång till Internet och kabel-TV är det i det närmaste omöjligt att stå emot denna påverkan. Vi har dessutom en del av

befolkningen, de unga, som idag i väldigt hög grad präglas av den anglosaxiska kulturen, "den 'kulturbärande' engelskan" (Mobärg, 1997) eller "den USA-inspirerade ungdomskulturen" (Mårtensson, 1988). Med denna gränslöshet som de nya kommunikationsmedlen för med sig, är de kanske just de som lättast anammar dessa influenser, och de som är mest insatta i de nya trender och tendenser som dessa medium för med sig. Ett väldigt bra exempel på detta är den s.k. MTV-kulturen med dess speciella sätt att göra reklam, där man vänder sig direkt till ungdomar genom att använda sig av deras eget språk och spela på den musik- och modemedvetna livsstil som kanalens tittare upprätthåller. Det har t.o.m. vuxit fram en ny dialekt i London idag (estuary English) som sägs vara en blandning av cockney och den speciella MTV-jargongen. Mobärgs egna exempel inkluderar bl.a. tendensen att idag inte översätta filmtitlar, bio- och TV-reklam och mode- och skönhetsreklam.

Vi översköljs alltså dagligen av reklam där engelskan sär skriver och där vi svenskar i en översatt version normalt inte skulle ha gjort det, men p.g.a. den engelskspråkiga reklamvågen, gör det. Mobärg poängterar att denna engelska inte heller är språkligt korrekt. Den är i lika hög grad en gestalttext, liksom den svenska reklamtexten, och därför också präglad av sär skrivning. När vi sedan ska skriva detta ord i svensk tappning är osäkerheten om vad som är rätt eller fel så stor att vi väljer att sär skriva. I vissa fall existerar det inte ens en osäkerhet, utan man ser helt enkelt inte att konstruktionen är fel. Vill det sig riktigt illa, heter det i svenskan likadant som i engelskan, med sär skrivning som i stort sett enda skiljande faktor, som fallet med hair spray - hårspray eller special design - specialdesign. Ju större det engelska inflytandet är, desto svårare blir det att hålla isär de olika sär skrivningsreglerna och då väljer man den version som man stöter på oftast i det offentliga, i detta fallet reklamen. Reklamens huvudsyfte är att påverka och om en reklamtext kan influera via innehållet, så kan den det även via språket.

Redan 1980 såg Mannberg engelskan komma krypande. Ord som *copywriter* och *layout* fick större och större inflytande och trängde ut de svenska motsvarigheterna. Sjutton år senare pekar Mobärg på den engelska särskrivningens påverkan på reklamspråket. Svenska reklamöversättare har en tendens att översätta orden, men inte språkreglerna, d.v.s. särskrivningsreglerna, och i vissa fall får en sådan översättningsfadäs en betydelseskiljande egenskap. Denna indirekta påverkan är på många sätt allvarligare än den direkta, då vi faktiskt har chansen att styra denna påverkan i rätt riktning, d.v.s. den svenska riktningen. Genom kompetenta översättare och "copywriters" kan vi faktiskt hålla kvar vid våra svenska särskrivningsregler.

När man talar om orsaker till särskrivning idag nämner man engelskan och reklamen som två olika faktorer. Vi har försökt påvisa är att engelskan till stor del står bakom reklamens inflytande på särskrivningen och dess ökning, något som både Staffan Hellberg (1985) och Dag Fransson (1993) har uppmärksammat. I en undersökning som Fransson gjorde bland 39 svensklärare och där de fick svara på vilka orsaker de ansåg ligga bakom särskrivningen i svenskan, svarade 13 att det berodde på engelskan och 10 att det berodde på reklam/massmedia. Här är det viktigt att poängtera att det inte var orsaken till den kraftiga ökningen av särskrivning det gällde, utan orsaken till varför vi särskriver överhuvudtaget. Hade frågan gällt orsaker till ökningen hade dessa siffror säkerligen varit ännu högre. Via reklamen påverkar alltså engelskan vår särskrivning "eftersom reklamen, speciellt om den är inriktad mot de yngre, ofta förmedlar budskapet på engelska" (Fransson, 1993).

Engelska

Idag talar man i allt större utsträckning om engelskans kraftiga influens på det svenska samhället, och i synnerhet på det svenska språket. I diskussionen om vad som är orsakerna till ökningen vad det gäller antalet särskrivningar i vårt språk idag, måste man allt mer beakta just engelskans påverkan. Det som för

tjugo år sedan angavs som en bi-orsak, har idag allt mer kommit att betraktas som en av huvudorsakerna till att svenskar allt oftare särskriver ord. Här är det på sin plats att påpeka att detta inte betyder att man drog fel slutsatser på den tiden. Man hade säkert rätt i att engelskan bara var en mindre bidragande orsak till problemet, men situationen har förändrats. Med den kraftiga ökning som skett sedan dess har engelskan också intagit en allt mer betydande roll som boven i dramat.

Arne Olofsson (1997) påpekar att även engelskan har ett komplicerat system där man inte bara särskriver. Engelsmän står inför samma problem i sitt språk, då det gäller att välja mellan särskrivning och bindestreck, men i diskussionen om engelskans påverkan på svensk särskrivning måste man ändå tänka på att engelskan särskriver i en mycket större omfattning än svenskan. En elevs referensramar inkluderar inte problemställningar som existerar i andra språk, så vid en inlärningsprocess påverkas man av det som skiljer sig från ens egna regler. Det som är utmärkande för engelskans särskrivningsregler är inte de moment som den har gemensamt med svenskan, utan de som inte är gemensamma, i detta fallet en högre grad av särskrivning. Idag är det också så att den form av engelska som vi allt oftare kommer i kontakt med är den som använder sig av ett, även för engelskan, överdrivet bruk av särskrivning, t.ex. reklamspråket som tidigare diskuterats.

I diskussionen om engelskan som en av orsakerna till den kraftiga ökningen av elevers bruk av särskrivning, anser Staffan Hellberg (1985) att det svenska språket har något som uppmanar till att skriva isär ord och när engelskan får allt större inflytande, så är detta "tillräckligt för att släppa loss tendensen till särskrivning". Eva Mårtensson (1988) påpekar att denna tendens är tydligast när vi översätter från engelskan, och i det språkbruk som är påverkat av engelskan, t.ex. datorspråket.

Fortsätter man sedan att studera det material som är skrivet och de undersökningar som är gjorda inom området fram till dags dato, finner man att i

alla fall nämns engelskan som en möjlig orsak till ökningen av särskrivningen. Problemet är att man hellre försöker avfärda engelskan än påvisa den, vilket är paradoxalt i sig. Möjligtvis är det så att det inte går att bevisa något så komplicerat, men hellre än att göra ett försök, försöker man avskriya orsaken. Kanske beror detta på en rädsla för att få det bekräftat som så många redan misstänker, nämligen engelskans allt mer tilltagande påverkan på vårt språk. Det har än idag inte gjorts någon omfattande undersökning som försöker gå till botten med problemet och därför fortsätter spekulatioerna och kan därför inte bli annat än just spekulatioer.

I en rundfrågning fick gymnasielärare uttala sig om olika anledningar till att särskrivningsproblemet hade ökat så drastiskt de senaste tio åren (Möller, 1996). Förutom det engelska inflytandet och den svenska bindestreckspedagogiken, som diskuterats tidigare, uppstod det en tredje, något mer vag teori om att det "numera finns en allmän osäkerhet och vacklan i skrivandet". Om detta stämmer kan man fråga sig vad denna osäkerhet beror på. Kanske går den hand i hand med teorin om engelskans inflytande. När engelskan får allt större utrymme och vikt i vår skolundervisning (vi ser idag undervisning som bedrivs helt och hållet på engelska) måste elever lära sig två olika språkliga regelsystem sida vid sida. Detta ställer oerhört höga krav på våra lärare.

Mobärg (1997) belyser problemet i sin kärna när han diskuterar hur engelsklärare idag ger rådet att hellre särskriya än att inte göra det samtidigt som svensklärare inte poängterar vikten av att följa de svenska reglerna och då "kan det säkert bidra till förvirringen då det gäller svenskan; många elever har svårt att hantera systematiska skillnader mellan språk". För det första måste dagens lärare se särskrivning som ett stavfel, vilket inte verkar vara fallet. I Möllers undersökning sågs inte särskrivning som ett av de allvarligaste skrivfelen och en lärare ansåg t.o.m. att "det är ju inte så allvarligt eftersom det inte är ett 'riktigt' stavfel". För det andra måste lärare som undervisar i både engelska och svenska

behärska båda systemen till fullo och kunna lära ut dessa regler så att eleverna också kan skilja på de olika regelsystemen:

"Det är också viktigt att de får tillgång till klara och entydiga regler, som ger dem den formella säkerhet som fordras för att effektivt kunna delta i den skriftliga kommunikationen i dagens och morgondagens samhälle" (Eklund, 1986).

Lyckas lärarkåren med att återupprätta denna förlorade skrivsäkerhet, kan det säkerligen bidra till att öka elevernas kognitiva språkmedvetenhet och öka deras känsla för det svenska språket och dess regler.

Det är viktigt att än en gång poängtera anledningen till att vi måste behålla det svenska systemet. I många fall får vi i svenskan en betydelseskilnad när vi särskriver, som inte återfinns i engelskan. Det finns en viss betydelseskilnad mellan *sex filmer från hela världen* och *sexfilmer från hela världen* och därför "är det viktigt att vi håller på svenskans regler för sär- och sammanskrivning och inte låter oss påverkas av engelskan i det stycket" (Hellberg, 1986).

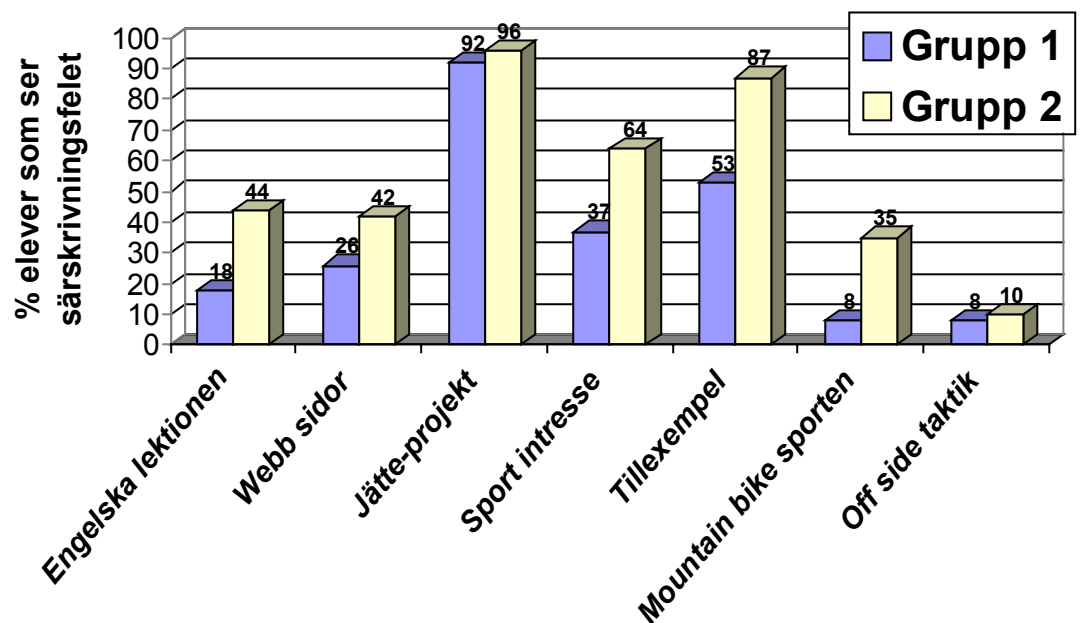
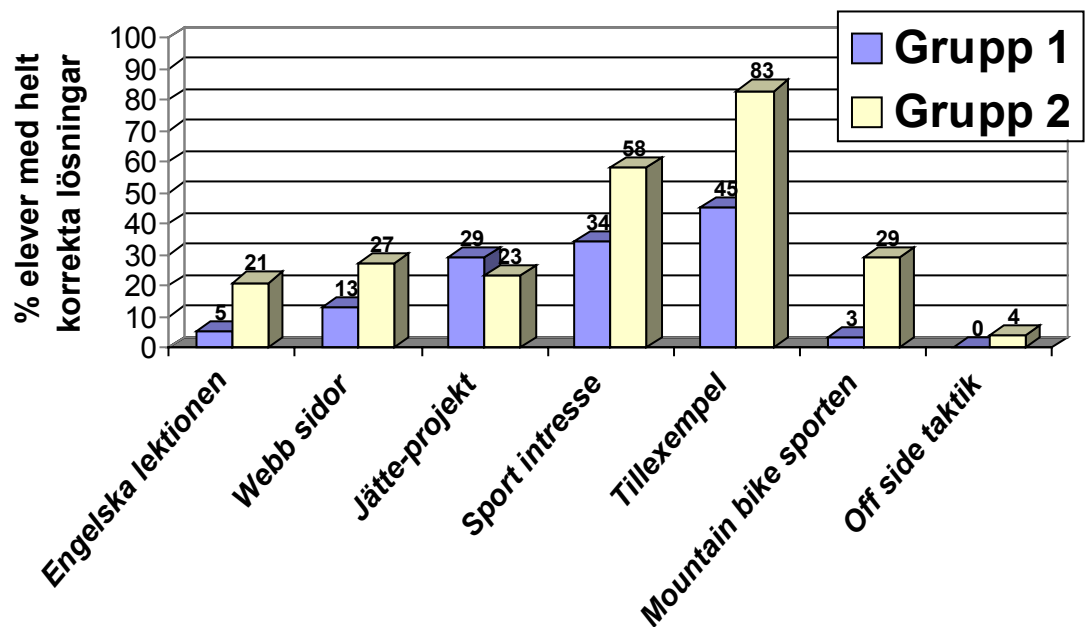
UNDERSÖKNINGEN

I vår undersökning har 86 gymnasieelever medverkat. Vi har slagit samman de som går i första och andra ring och tillsammans utgör de 38 stycken och endast tolv av dem är andraårsgymnasister, något som gör att vi anser den gruppen vara för liten att representera samtliga i andra ring. Deras resultat har vi jämfört med resultaten från de 48 elever som går i tredje ring. Indelningen har vi också gjort för att grupperna skulle bli mer lika till antalet. I redovisningen nedan kommer vi att nämna grupperna som grupp 1 (första- och andraårsgymnasister) och grupp 2 (tredjeårsgymnasister).

Av de språkfel som vi har haft med i undersökningen var sju av dem intressanta ur särskrivningssynvinkel (kursiverade). Tre av orden är försvenskade engelska termer som vi har med för att se om eleverna i större

utsträckning sårskriver dessa orden i förhållande till rent svenska ord
(understrukna).

Vid den senaste *engelska lektionen* hade Henrik fått i uppgift att på egen hand undersöka hur Internet fungerar. Hans uppgift bestod i att finna två *webb sidor* och jämföra dem med varandra. Till att börja med kändes detta som ett *jätte-projekt* för Henrik, men efter att läraren hade påpekat att han kunde använda sig av sin stora *sport intresse* och *tillexempel* undersöka *mountain bike sportens* utbredning och kanske ställa den mot någon annan sport: "Varför inte fotball! Du pratar jämnt om arsenal's usla *off side taktik?*" Plötsligt kände Henrik inte att uppgiften var honom för stor längre, även om det faktiskt var chelsea's taktik som stank.

Eftersom eleverna har rättat manuellt har det ibland varit svårt på grund av handstilen att se om ett mellanrum finns mellan orden eller inte. I de fallen har vi utläst det till elevens fördel.

Det första felaktiga ordet som fanns med var *engelska lektionen*. Ordet är felaktigt av två anledningar, dels är det felaktigt särskrivet och dels hör bokstaven a i *engelska* i denna kombination till talspråket. 5% av eleverna i grupp 1 har rättat kombinationen helt korrekt genom att både sammanskriva det och plocka bort bokstaven a. Men 18% har sett särskrivningsfelet och satt samman dem även om kombinationen inte blivit fullständigt korrekt. Tre stycken har valt att rätta genom att sätta dit ett bindestreck. I grupp 2 har andelen helt korrekta lösningar ökat till 21% och 44% ser särskrivningsfelet, vilket är en markant ökning. Här kan man se att Larsson har rätt i ett avseende då han talar om att fenomenet kan bero på försenad språkutveckling eftersom vi kan se en klar förbättring från grupp 1 till grupp 2. Man kan diskutera varför denna markanta förbättring infaller just under gymnasietiden. Är det så att man som elev genomgår en mental förändring som i så fall knyter an till Larssons teori. Eller är det så att gymnasieundervisningen skiljer sig så markant från högstadieundervisningen?

Ord nummer två i undersökningen var *webb sidor*. Ordet ska i motsats till det nästan identiska engelska ordet vara sammanskrivet. 13% av eleverna i grupp 1 ändrar helt rätt och 26% anser att orden ska sitta ihop men gör det inte helt rätt. I likhet med föregående ord är förbättringen avsevärd då vi ser på grupp 2:s svar. Av dem har 27% rättat så att ordet blir helt rätt och hela 44% ser särskrivningsfelet. Intressant i detta fallet är att nästan hälften av eleverna egentligen föredrar den engelska stavningen av webb och således tar de bort ett b vid sin rättning.

Tredje ordet var *jätte-projekt*. Ordet har vi haft med för att se om ett ord med bindestreck anses som en korrekt variant av eleverna. I grupp 1 har 29% tagit

bort bindestrecket och fört ihop leden medan 61% av dem har låtit ordet stå orört. I grupp två har 23% rättat i enlighet med svensk stavning medan 58% anser kombinationen vara korrekt som den är. Sammantaget i de bägge grupperna är det bara 12% som tar bort bindestrecket utan att föra ihop leden. Det tycks alltså som att teorin om lågstadiets bindestreckspedagogik som bidragande faktor till särskrivning inte verkar helt trolig, åtminstone inte en anledning som skulle kunna ligga bakom den senaste tidens ökning av särskrivningsfel.

Sport intresse var vårt fjärde ord. Endast särskrivning är felet bakom denna kombination. 34% av grupp 1 korrigerar lösningen till att bli helt rätt och 3% sätter in ett bindestreck men fortfarande är det 63% som anser konstruktionen vara korrekt som den är. Även här kan man utläsa en klar förbättring hos grupp 2 jämfört med grupp 1. 38% av eleverna i grupp 2 korrigerar lösningen helt rätt och 64% av dem ser särskrivningsfelet. Anledningen till att detta ordet tycks lättare för eleverna att få rätt på kan vara att ordet i sig är mer lexikaliserat.

Nästa ord är *till exempel*. Denna konstruktion är intressant i det avseende att här rör det sig ett sammansättningsfel till skillnad från de övriga som är särskrivningsfel. Drygt hälften av eleverna i grupp 1 och en stor majoritet av eleverna i grupp 2 särskriver så att konstruktionen blir rätt. Tydligt är det lättare att upptäcka felet när det är omvänt. Här kan man tillägga att en del elever ändrar till en förkortning, vilket också får anses som rätt.

Sjätte ordet är *mountain bike sportens*. Denna konstruktion har vållat stora problem. Här kan man knyta an till teorin att flerledade sammansättningar inbjuder till särskrivning. Endast 8% av grupp 1 ser att leden hör ihop. Motsvarande siffra för grupp 2 är 35%. Däremot vill 37% i grupp 1 och 33% i grupp 2 sätta ihop något av leden, men av någon anledning, kanske för att ordet blir för långt, så väljer man att särskriva. Det sista särskrivningsexemplet, *off side taktik*, är av samma typ som föregående. Det är till och med så att eleverna har ännu svårare för denna konstruktion. Här rör det sig också om tre led men

offside är förmodligen så lexikaliserat att detta i sig är anledning till att man skriver ihop de två första leden för att sedan särskrivna det sista.

De två sista exemplen stöder vår teori om att ord som blir längre och mer informationstunga är svårare att hantera och leder ofta till att eleven väljer att särskrivna.

AVSLUTANDE DISKUSSION

Fenomenet särskrivning tycktes oss som ett litet avgränsat problem vid starten av vårt uppsatsskrivande. Men under tidens gång har det visat sig växa. Hypotesen vi arbetat efter visade sig ganska fort vara baserad på alltför hastiga och ogrundade tankegångar. Inte så att vi hade helt fel i vårt resonemang innan vi närmare hade satt oss in i problemet, men vi fann så mycket mer som behövde begrundas och prövas än vi från början trodde. Vi har fått bekräftat att särskrivning är ett vanligt skrivfel hos skolungdomar inte minst genom vår egen undersökning. Vi har också fått bekräftat att särskrivning har ökat på 1980-och 1990-talet och troligtvis kommer ökningen att fortskrida om vi inte kan sätta fingret på själva orsaken. Att sätta fingret på själva roten till särskrivning och framförallt den senaste tidens ökning har varit vårt syfte med uppsatsen. Någon heltäckande och absolut förklaring har vi inte kommit fram till men vi vågar säga att vi genom våra felsökningar har fångat de mest intressanta bitarna. Engelskan tillsammans med reklamen är ett bekymmer som vi inte kan blunda för. När det gäller reklamens roll kan man dessutom ställa en del högst väsentliga frågor. Är inte anledningen till reklambranschens "nydanande tänkande" helt enkelt en fråga om språklig kompetens, eller för den delen, icke-kompetens? Är deras känsla för det svenska språket så pass dålig att det utan att det bär dem emot, kan bryta de regler som borde fungera som ledstjärna inom deras gebit? Man kan tycka att med tanke på denna kreativitet som uppenbarligen finns inom branschen borde det inte vara några problem att inkludera korrekta former i reklamen utan att för den skull förlora

dragningskraften. Reklambranschen borde kanske känna ett större ansvar med tanke på det inflytande som den har i dagens samhälle.

Vad vi har kommit fram till genom vår undersökning och litteraturstudie är att särskrivningsproblematiken och dess ökning kan ha flera orsaker som arbetar i kombination med varandra. De slutsatser som vi har dragit genom att förena Mårtenssons teorier om svenska språkets förändring med Eklunds teori om flerledade sammansättningar är att ytterligare en möjlig förklaring till särskrivning har uppkommit. Kanske är det så här man måste gå tillväga för att finna förklaringar till förändringar som sker inom andra språkliga områden också?

Vad som är klart är att det måste göras en mer grundlig och medveten undersökning för att komma fram till en slutgiltig orsak till varför svenskar särskriver i allt större utsträckning och sålunda också för att kunna vända utvecklingen.

LITTERATURFÖRTECKNING

- Eklund, B. (1986) Om särskrivning av sammansatta ord. *Språkvård* 2/86.
Stockholm: Svenska språknämnden
- Fransson, D. (1993) En brun hårig flicka. *Språkvård* 3/93.
Stockholm: Svenska språknämnden
- Hellberg, S. (1985) Engelsk särskrivning. 12/12-85. *Färsk Forsk.* Vårt språk s.151-270. Göteborg: Institutionen för nordiska språk.
- Hellberg, S. (1986) Hopskrivningar 15/5-86. *Färsk Forsk.* Vårt språk s. 151-270. Göteborg: Institutionen för nordiska språk.
- Larsson, K. (1984) *Skrivförmåga. Studier i svenskt elevspråk.* Malmö: Liber förlag.
- Mannberg, G-A. (1981) Reklamen och språket. *Språkvård* 1/81. Stockholm: Svenska språknämnden.
- Mobärg, M. (1997) Om särskrivning, engelska och gestalttext. *Språkvård* 1/97.
Stockholm: Svenska språknämnden.
- Mårtensson, E. & Svensson, J. (1988) Offentlighetsstruktur och språkförändring. *Nordlund 14* Småskrifter från institutionen för nordiska språk i Lund.
- Möller, L. (1996) Får man röka om det står "Rök fritt! "? *Språkvård* 3/96.
Stockholm: Svenska språknämnden.
- Olofsson, A. (1997) Galna kor och varma korvar. Om strukturer i flerledade Sammansättningar. *Språkvård* 1/97. Stockholm: Svenska språknämnden.
- Pettersson, Å. (1989) Utvecklingslinjer och utvecklingskrafter i elevernas uppsatser. *Språkutveckling under skoltiden*, s. 185-186. Studentlitteratur.

Appendix 1

Denna lilla uppgift ingår i en undersökning som bedrivs vid Institutionen för Nordiska Språk vid Lunds Universitet. Vi är djupt tacksamma för att du vill ta dig tid att hjälpa oss i detta arbete, som i framtiden kanske t.o.m. kan hjälpa till att underlätta vår förståelse för vissa moment i det svenska språket.

Din uppgift är ganska enkel och ska inte behöva ta mycket mer än tio minuter för dig att slutföra. I nedanstående text ska du försöka hitta svenska språkfel, d.v.s sådant som du tycker strider mot det du har lärt dig i skolan när det gäller det svenska skriftspråket, och som strider mot din egen språkkänsla. Dessa kriterier ska förhoppningsvis vara en och samma sak, men tveka inte att korrigera om du tycker att något är fel. Du stryker över den konstruktion som du anser är fel och skriver ditt alternativ på blankraden ovanför textraden.

Än en gång vill vi tacka dig för ditt samarbete. Genom uppgiften ger du svensk språkforskning ovärderlig hjälp. När resultatet är färdigställt, kommer vi naturligtvis att ge din lärare ett exemplar av redovisningen, så att du också kan ta del av den.

Tack!

Vid den senaste engelska lektionen hadde Henrik fått i uppgift att på egen hand

undersöka hur Internet fungerar. Hans uppgift bestod i att finna två webb sidor och

jämföra dem med varandra. Till att börja med kändes detta som ett jätte-projekt för

Henrik, men efter att läraren hadde påpekat att han kunde använda sig av sin stora

sport intresse och tillexempel undersöka mountain bike sportens utbredning och

kanske ställa den mot någon annan sport: ”Varför inte fotboll! Du pratar jämnt om

arsenal’s usla off side taktik?” Plötsligt kände Henrik inte att uppgiften var honom

för stor längre, även fast det faktiskt var chelsea’s taktik som stank.